

Opetus- ja
kulttuuri-
ministeriö

Lausunto

31.8.2020

VN/15000/2020

VN/15000/2020-OKM-3

Oikeusministeriölle

Opetus- ja kulttuuriministeriön lausunto viittomakielilain arviointia koskevaan lausuntopyyntöön

Johdanto

Opetus- ja kulttuuriministeriö kiittää mahdollisuudesta lausua viittomakielilain (359/2015) arviointia koskevaan selvitystyöhön.

Antti Rinteen 6.6.2019 ja Sanna Marinin 10.12.2019 hallitusohjelman keskeisinä tavoitteina on koulutus- ja osaamistason nostaminen, oppimiseröjen kaventuminen ja tasa-arvo vahvistaminen. Yhtenä tasa-arvon vahvistamiseen liittyvänä tavoitteena on kuurojen ja viittomakielisten aseman parantamiseen suomalaisessa yhteiskunnassa. Hallitusohjelmaan on kirjattu viittomakielien aseman parantaminen, suomenruotsalaisen viittomakielien elvytysohjelma (muun muassa määrittelemällä kielen tutkimuksen vastuutaho), viittomakieliasian neuvottelukunnan perustaminen ja viittomakielisten lasten varhaiskasvatuksen päivittäminen.

Marinin hallitusohjelmassa todetaan, että *selvitetään varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen lainsäädännön päivitystarpeet viittomakielilain ja YK:n vammaissopimuksen mukaiseksi. Jatketaan suomenruotsalaisen viittomakielien elvytysohjelmaa muun muassa määrittelemällä kielen tutkimuksen vastuutaho.*

Suomen kansalliset viittomakielet ovat suomalainen ja suomenruotsalainen viittomakieli. Maahanmuuton myötä Suomeen on tullut muitakin viittomakieliä. Suomen viittomakielten synty liittyy ensimmäisen kuurojen koulun perustamiseen Porvooseen vuonna 1846. Opetuskielenä oli aluksi ruotsalainen viittomakieli, josta suomalainen ja suomenruotsalainen viittomakieli kehittyivät.

Suomenruotsalainen viittomakieli on Unescon kriteerien mukaan tällä hetkellä vakavasti uhanalainen. On arvioitu, että ilman nopeita ja tehokkaita toimenpiteitä kieli tulee katoamaan 10 vuoden sisällä. Useiden aikaisempien kartoitusten mukaan suomenruotsalaisen viittomakielien tulevaisuuden turvaaminen vaatii nopeita toimenpiteitä, jotka vahvistavat sekä itse kieltä, että sen käyttäjien oikeuksia ja mahdollisuutta käyttää suomenruotsalaista viittomakieltä äidinkielenään.

Yksinään viittomakielilain arviointi on haastavaa siksi, että lain käytännön toteutuminen kytkeytyy moniin muihin lakeihin. Esimerkiksi opetus- ja kulttuuriministeriössä harvoin sovelletaan suoraan

Postiosoite
Postadress
Postal Address
Opetus- ja kulttuuriministeriö

Käyntiosoite
Besöksadress
Office

Puhelin
Telefon
Telephone

Faksi
Fax
Fax

s-posti, internet
e-post, internet
e-mail, internet

PL 29
00023 Valtioneuvosto

Meritullinkatu 10
Helsinki

0295 16001
+358 295 16001

09 135 9335
+358 9 135 9335

kirjaamo@minedu.fi

viittomakielilakia, vaan viittomakielisten oikeudet konkretisoituvat muiden ns. substanssilakien toimin. Siksi lausunnossa on kerrottu myös substanssilakien nojalla tehdyistä toimista.

Varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen lainsäädäntö

Varhaiskasvatuslain (540/2018) 8 §:n mukaan kunnan on huolehdittava siitä, että lapsi voi saada varhaiskasvatusta lapsen äidinkielenä olevalla suomen tai ruotsin kielellä tai saamen kielilain 3 §:n 1 kohdassa tarkoitetulla saamen kielellä. Varhaiskasvatuslain hallituksen esityksessä (HE 40/2018) lain 8 §:stä todetaan, että käytännössä lapsen oikeudesta saada varhaiskasvatusta äidinkielellään päättävät lapsen vanhemmat tai muut huoltajat. Olennaista olisi, että lapsen kielellisistä ja kulttuurillisista oikeuksista ja lapsen huoltajien toiveista keskusteltaisiin varhaiskasvatuspaikkaa haettaessa ja lapselle pyritäisiin löytämään lapsen edun mukainen ja lapsen kielellisiä tarpeita vastaava palvelu yhteisymmärryksessä huoltajien kanssa. Mikään ei estäisi kuntaa tarjoamasta varhaiskasvatusta lapselle myös muulla kuin lapsen äidinkielellä, jos tämä olisi lapsen edun mukaista, lapsen huoltajat näin toivoisivat ja kunnassa palveluja kyseisellä kielellä tarjottaisiin. Tällä hetkellä sekä kunnat että yksityiset palvelujen tuottajat järjestävät varhaiskasvatusta myös muilla kielillä kuin suomeksi, ruotsiksi tai saameksi. Vieraskielinen varhaiskasvatus olisi edelleen mahdollista, mutta käytettävästä kielestä riippumatta olisi noudatettava lain säännöksiä esimerkiksi varhaiskasvatuksen tavoitteisiin sekä henkilöstön mitoittamiseen ja kelpoisuuksiin liittyen. Lisäksi olisi kiinnitettävä huomiota esimerkiksi siihen, miten turvataan kielelliset jatkumot varhaiskasvatuksesta esi- ja perusopetukseen. Varhaiskasvatusta voidaan järjestää myös viittoma- tai romanikielellä.

Lain 21 §:ssä säädetään varhaiskasvatusta ohjaavasta asiakirjasta, varhaiskasvatussuunnitelman perusteista. Pykälän 1 momentin mukaan Opetushallitus määrää tähän lakiin perustuen varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Momentin 2 mukaan Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tarkoituksena on edistää varhaiskasvatuksen yhdenvertaista toteuttamista koko maassa, toteuttaa tässä laissa säädettyjä varhaiskasvatuksen tavoitteita sekä ohjata varhaiskasvatuksen laadun kehittämistä. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määrätään varhaiskasvatuksen toteuttamisen keskeisistä sisällöistä, varhaiskasvatuksen järjestäjän ja lapsen vanhempien tai muiden huoltajien välisestä yhteistyöstä, monialaisesta yhteistyöstä sekä lapsen varhaiskasvatussuunnitelman sisällöstä. Opetushallitus valmistelee perusteet yhteistyössä tarvittavien tahojen kanssa.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on varhaiskasvatuslain perusteella Opetushallituksen antama valtakunnallinen määräys, jonka mukaan paikalliset ja lasten varhaiskasvatussuunnitelmat laaditaan ja varhaiskasvatus toteutetaan. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden laatimista ohjaa erityisesti varhaiskasvatuslaki, jossa säädetään lapsen oikeudesta varhaiskasvatukseen sekä varhaiskasvatuksen tavoitteista.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa varhaiskasvatuslakia, sen hallituksen esitystä (HE 40/2018) ja viittomakielilakia on tulkittu siten, että viittomakielistä varhaiskasvatusta voidaan järjestää jo sen perusteella, että lapsi käyttää viittomakieltä. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ohjaavat ottamaan huomioon myös ns. CODA-lapset (kuurojen vanhempien kuulevat lapset). CODA-lasten lisäksi varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa on huomioitu suomenruotsalainen viittomakieli.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa todetaan lisäksi, että viittomakieltä käyttävien lasten varhaiskasvatus voidaan toteuttaa joko viittomakielisessä ryhmässä tai ryhmässä, joka koostuu viittomakielisistä ja puhuttua kieltä käyttävistä lapsista. Viittomakieli voi olla lapsen äidinkieli, ensikieli tai toinen kieli. Viittomakieltä käyttävät lapset voivat olla kuuroja, huonokuuloisia tai kuulevia. Viittomakielisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on tukea ja vahvistaa lasten kieli- ja kulttuuri-

identiteettiä antamalla heille mahdollisuus käyttää ja omaksua suomalaista tai suomenruotsalaista viittomakieltä yhteistyössä huoltajien kanssa. Tavoitteena on myös lisätä lasten valmiuksia toimia erilaisissa kieliympäristöissä sekä vahvistaa lasten suomalaista tai suomenruotsalaista viittomakielistä ilmaisua ja viittomavarantoa.

Opetushallitus on julkaissut vuonna 2018 oppaan Viittomakieliset lapset varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa. Oppaassa annetaan vanhemmille tietoa siitä, mitä eri keinoja viittomakieltä käyttävän lapsen varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen järjestämisessä on. Henkilöstölle oppaassa kerrotaan, miten viittomakielisen lapsen kanssa toimitaan ja millaisia uudenlaisia työtapoja saatetaan tarvita varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa. Opas täydentää OPH:n määräyksenä antamia Varhaiskasvatussuunnitelman perusteita.

Varhaiskasvatuslaissa on myös säännös paikallisista varhaiskasvatussuunnitelmista sekä lapsen varhaiskasvatussuunnitelmasta. Lain 22 §:n mukaan kunta, kuntayhtymä ja yksityinen palveluntuottaja laatii valtakunnallisten varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden pohjalta paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman.

Lain 23 §:ssä säädetään lapsen varhaiskasvatussuunnitelmasta. Pykälän 1 momentin mukaan päiväkodissa tai perhepäivähoidossa olevalle lapselle on laadittava henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma lapsen kasvatuksen, opetuksen ja hoidon toteuttamiseksi. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan on kirjattava tavoitteet lapsen varhaiskasvatuksen toteuttamiseksi lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia tukevalla tavalla sekä toimenpiteet tavoitteiden toteuttamiseksi. Lisäksi suunnitelmaan kirjataan lapsen tuen tarve, tukitoimenpiteet ja niiden toteuttaminen.

Edelleen saman säännöksen mukaan lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen voivat osallistua lapsen kehitystä ja oppimista tukevat muut viranomaiset, asiantuntijat ja muut tarvittavat tahot. Jos tuen tarpeen arviointi edellyttää sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaisten asiantuntemusta, on näiden osallistuttava arvioinnin tekemiseen varhaiskasvatuksen järjestäjän pyynnöstä.

Eduskunnan vastauksessa (EV 67/2018 vp) hallituksen esitykseen eduskunnalle varhaiskasvatuslaiksi ja siihen liittyviksi laeiksi (HE 40/2018) eduskunta on hyväksynyt seuraavan lausuman: Eduskunta edellyttää, että valtioneuvosto ryhtyy toimiin siten, että viittomakielisten oikeus saada varhaiskasvatusta omalla äidinkielellään, joko suomen tai ruotsin viittomakielellä, turvataan (lausuma 4).

Aluehallintovirastojen tekemässä peruspalvelujen arvioinnissa vuodelta 2019 selvitettiin, missä laajuudessa viittomakieliset ja CODA-lapset osallistuvat varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen ja kuinka paljon varhaiskasvatuksessa on viittomakieltä taitavaa henkilöstöä. Arviointiraportti julkaistiin kesäkuussa 2020 aluehallintovirastojen Patio-järjestelmässä. Peruspalvelujen arviointi 2019: viittomakieliset ja coda-lapset varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa.

Aluehallintoviraston selvityksen mukaan Manner-Suomessa viittomakieltä käyttäviä lapsia on vähän. Varhaiskasvatukseen Manner-Suomessa osallistuu 30 ja esiopetukseen 15 viittomakieltä käyttävää lasta. Coda-lasten kohdalla vastaavat luvut ovat 31 ja 8. Kuitenkin Suomessa työskentelee 221 viittomakielentaitoista henkilöä kasvatus- opetus ja hoitotehtävissä tai avustavissa tehtävissä varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen parissa.

Perusopetuslain (628/1998) 6 §:n mukaan kunta osoittaa oppivelvolliselle lähikoulun tai muun soveltuvan paikan, jossa opetusta annetaan sellaisella oppilaan omalla kielellä, jolla kunta on velvollinen opetusta järjestämään. Tätä niin kutsuttua ensisijaista koulua oppilaalla on oikeus käydä. Perusopetuslain 26 §:n perusteella oppivelvollinen voi pyrkiä oppilaaksi myös muuhun kuin lähikouluun. Tällöin puhutaan toissijaisesta koulupaikasta. Perusopetuslaki sinänsä ei estä

viittomakielistä lasta hakeutumasta perusopetuslain 26 §:n mukaisesti toissijaiseen kouluun, mutta oikeutta toissijaiseen kouluun pääsyyn ei ole.

Perusopetuslain 10 §:n mukaan koulun opetuskieli voi olla viittomakieli. Saman lainkohdan mukaan kuulovammaisille oppilaille tulee tarvittaessa antaa opetusta myös viittomakielellä. Perusopetuslain 10 §:n mukaan äidinkielenä voidaan huoltajan valinnan mukaan opettaa myös viittomakieltä. Tuntijakoa koskevan valtioneuvoston asetuksen (422/2012) 8 §:n mukaan viittomakielen opetus järjestetään äidinkieleen ja kirjallisuuteen sekä muihin kieliin varatuilla tunneilla. Useimmissa tapauksissa viittomakieliset lapset käyvät kunnallista peruskoulua ja he saavat perusopetuslain 31 §:n mukaisesti opetukseen osallistumisen edellyttämät tulkitsemispalvelut.

Perusopetuslain 18 § mahdollistaa oppilaan opiskelun osittain toisin kuin perusopetuslaissa säädetään ja määrätään, jos erityiset opetusjärjestelyt ovat perusteltuja esimerkiksi oppilaan terveydentilaan liittyvistä syistä. Erityisiä opetusjärjestelyitä voi olla esimerkiksi vamman tai sairauden perusteella tehtävä vapauttaminen jonkin oppiaineen tai oppiaineen osa-alueen opinnoista. Tällaisia tilanteita viittomakielisillä oppilailla voivat olla esimerkiksi musiikin tai kielten jotkin osa-alueet. Vapauttamiseen jonkun oppimäärän opiskelusta kokonaan tulee olla erityisen painavat syyt.

Valtaosa viittomakielisistä oppilaista sijoittuu kuulovammansa vuoksi erityisen tuen piiriin ja heidän oppivelvollisuuttaan on pidennetty. Opetuksen järjestäjä päättää perusopetuslain ja opetussuunnitelman perusteiden suuntaviivojen mukaisesti viittomakielisen opetuksen järjestelyistä ja opetuksen järjestämisen kannalta välttämättömistä tukipalveluista. Tätä varten kunnat saavat esi- ja perusopetuksen rahoitusta osana kunnan peruspalvelujen valtionosuutta. Sen lisäksi kunnat saavat rahoitusta vammaisopetuksesta ja pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä olevista oppilaista opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetun lain mukaisesti.

Perusopetuslain säännökset on laadittu ennen viittomakielilain (359/2015) voimaan tuloa. Perusopetuslain säännökset on laadittu turvaamaan ensisijaisesti kuulovammaisten oppilaiden oikeus saada perusopetusta. Viime vuosina on tunnistettu, että viittomakieltä käyttävät kuulovammaisten lisäksi myös muut, esimerkiksi nk. CODA-lapset. Opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annettu laki (1705/2009) ei nyky muodossaan sisällä valtuuksia opetus- ja kulttuuriministeriön asetuksen (1777/2009) täydentämiselle viittomakielen osalta (vieraskielisten sekä saamen- ja romanikielisten oppilaiden täydentävän opetuksen perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa myönnettävän valtionavustuksen perusteet). Viittomakielen ja CODA-oppilaiden opetuksen järjestämisen tuki on mahdollista ottaa huomioon siinä vaiheessa, kun rahoituslakia avataan kokonaisvaltaisemmin. Siihen saakka opetuksen järjestämistä tuetaan informaatio-ohjauksen keinoin opetus- ja kulttuuriministeriön ja Opetushallituksen toimesta.

Opetushallitus ja Kuurojen Liitto ry ovat tehneet selvityksen kuurojen ja viittomakielisten oppilaiden lukumäärästä ja opetusjärjestelyistä (OPH Raportit ja selvitykset 2014:11). Kyselyyn vastasi suomenkielisistä kouluista noin 50 prosenttia ja ruotsinkielisistä kouluista noin 33 prosenttia. Kyselyn perusteella voidaan todeta, että viittomakieltä ensimmäisen tai toisena kielenään käyttäviä oppilaita on ainakin 42 eri koulussa. Viittomakielistä opetusta annetaan kaikissa oppiaineissa viidessä koulussa ja osassa oppiaineita kuudessa koulussa. Opetusta viittomakielellä äidinkielenä annetaan 15 koulussa. Kyselystä käy ilmi myös, että tällä hetkellä vain kolmessa koulussa on yli viisi viittomakielistä ja/tai kuuroa oppilasta. Lähikouluperiaatteen ja sisäkorvaistutteen myötä eriasteisesti kuulovammaiset oppilaat sijoittuvat entistä harvemmin kunnalliseen erityiskouluun tai Valteri-koulun toimintayksiköihin. Näiden koulujen ulkopuolelle sijoittuvien oppilaiden kielellisen, kulttuurisen ja ennen kaikkea sosiaalisen kehityksen kannalta tilannetta voidaan pitää erittäin haasteellisena.

Toisen asteen koulutuksen lainsäädäntö

Viittomakielilain 4 §:ssä viitataan kumottuun lukiolakiin (629/1998) ja kumottuun ammatillisesta koulutuksesta annettuun lakiin (630/1998). Säännöksessä tulisi viitata lukiolakiin (714/2018) ja ammatillisesta koulutuksesta annettuun lakiin (531/2017).

Lukiolain 14 §:n 1 momentin mukaisesti oppilaitoksen opetuskieli on suomi tai ruotsi. Opetuskielenä voi olla lisäksi saame, romani tai viittomakieli taikka muu 3 §:ssä tarkoitetussa luvassa määrätty kieli.

Lain 28 §:n mukaisesti opiskelijalla, jolla on kielellisten erityisvaikeuksien tai muiden oppimisvaikeuksien vuoksi vaikeuksia suoriutua opinnoistaan, on oikeus saada erityisopetusta ja muuta oppimisen tukea yksilöllisten tarpeidensa mukaisesti. Tukitoimet toteutetaan opetushenkilöstön yhteistyönä. Tuen tarvetta tulee arvioida opintojen alussa sekä säännöllisesti opintojen edetessä. Tukitoimet kirjataan opiskelijan pyynnöstä opiskelijan henkilökohtaiseen opintosuunnitelmaan. Opiskelijan oikeudesta opiskelun edellyttämiin avustajapalveluihin, erityisiin apuvälineisiin ja muihin palveluihin säädetään erikseen (ks. vammaispalvelulaki 380/1987).

Lain 29 §:n mahdollistaa opiskelijan opiskelun järjestämisen osittain toisin kuin lukiolaissa ja sen nojalla säädetään ja määrätään, jos:

- 1) opiskelijalla katsotaan joltakin osin ennestään olevan lukiokoulutuksen oppimäärää vastaavat tiedot ja taidot;
 - 2) lukiokoulutuksen oppimäärän suorittaminen olisi opiskelijalle olosuhteet ja aikaisemmat opinnot huomioon ottaen joltakin osin kohtuutonta;
 - 3) se on perusteltua opiskelijan sairauteen, vammaan tai muuhun terveydentilaan liittyvistä syistä.
- Pykälän 3 kohdan säännöstä täsmennettiin laissa (2018) voimassa olleeseen lukiolain säännökseen nähden mainitsemalla erikseen opiskelijan sairaus tai vamma opiskelun poikkeavan järjestämisen perusteena. Vammaisten opiskelijoiden osalta säännös täydentää yhdenvertaisuuslain (1325/2014) 15 §:n säännöstä, jonka mukaan koulutuksen järjestäjän on tehtävä asianmukaiset ja kulloisessakin tilanteessa tarvittavat kohtuulliset mukautukset, jotta vammaisen henkilö voi yhdenvertaisesti muiden kanssa saada koulutusta.

Poikkeavat järjestelyt tehdään opiskelijan hakemuksesta tai mikäli koulutuksen järjestäjä on asiassa aloitteellinen, se edellyttää opiskelijan suostumusta.

Lain 37 §:n 3 momentin mukaisesti lain 28 §:ssä tarkoitetut tukitoimet ja 29 §:ssä tarkoitetut opiskelun poikkeavat järjestämistavat voidaan ottaa huomioon opintojakson arvioinnissa ja päättöarvioinnissa

Ylioppilastutkinnon suorittamisessa kokelas voi sairauden, vamman, lukemisen ja kirjoittamisen erityisvaikeuden, vieraskielisyyden taikka muun niihin rinnastettavan syyn vuoksi suorittaa ylioppilastutkinnon kokeet poikkeavasti (laki ylioppilastutkinnosta 502/2019 9 § 1 mom.). Edellä mainitut syyt eivät automaattisesti oikeuta erityisjärjestelyiden käyttöön, vaan edellytyksenä on, että syy estää kokelasta suorittamasta koetta samalla tavoin kuin muut kokelaat. Erityisjärjestelyiden tarkoituksena on luoda kokelaille kohtuulliset ja yhdenvertaiset mahdollisuudet kokeiden suorittamiseen. Erityisjärjestelyiden sisältö määräytyy tapauskohtaisesti syiden luonteen ja niiden aiheuttamien vaikeuksien asteen mukaisesti. Lukio-opinnoissa tai muissa opinnoissa havaittu tuen tarve ja toteutetut tukitoimet toimivat yhtenä perusteena erityisjärjestelyiden tarvetta arvioitaessa. Muitakin perusteita voidaan käyttää erityisjärjestelyiden myöntämiselle. Vammaisten kokelaiden osalta erityisjärjestelyt täydentävät yhdenvertaisuuslain (1325/2014) 15 §:n säännöstä, jonka mukaan koulutuksen järjestäjän on tehtävä asianmukaiset ja kulloisessakin tilanteessa tarvittavat

kohtuulliset mukautukset, jotta vammainen henkilö voi yhdenvertaisesti muiden kanssa saada koulutusta.

Ylioppilastutkintolautakunta päättää erityisjärjestelyjen käytöstä sekä koesuoritusta heikentävän syyn huomioon ottamisesta arvostelussa kokelaan tai hänen huoltajansa tekemän hakemuksen perusteella. Äkillisessä ja ennakoimattomassa tilanteessa erityisjärjestelyiden käytöstä voi päättää myös rehtori (L 502/2019 9 § 2 mom.). Kokelaalle voidaan erityisjärjestelynä myöntää oikeus suurentaa kirjasinkokoa tai/ja oikeus käyttää näyttöä, joka on enimmäiskooltaan suurempi kuin kokelaan tietokonetta koskevissa ohjeissa on määritelty.

Kuulovammaiselle kokelaalle voidaan myöntää erityisjärjestelynä oikeus suorittaa ääniaineistoiltaan rajoitettu koe. Koe voi rakenteeltaan, tehtävämääriltään ja pisteytykseltään erota lautakunnan koekohtaisissa määräyksissä ilmoitetusta, mutta kokeen maksimipistemäärä ja arvosanojen pisterajat ovat samat kuin muiden kokelaiden suorittamassa kyseisen aineen kokeessa. Koe laaditaan siten, että myös vaikeasti kuulovammainen kokelas voi vastata kokeeseen ja saavuttaa korkeimman arvosanan. Tutkintoon ilmoittautuessaan erityisjärjestelypäätöksen saanut kokelas ilmoittautuu ääniaineistoiltaan rajoitettuun kokeeseen. Ilmoittautuminen ääniaineistoiltaan rajoitettuun kokeeseen on sitova. Lukion tulee tutkinnon materiaalilauksen yhteydessä ilmoittaa niiden kokelaiden lukumäärä, jotka suorittavat erityisjärjestelypäätöksen mukaisen kokeen.

Kokelas voi saada erityisjärjestelynä oikeuden avustajan käyttöön ylioppilastutkinnon kokeissa. Avustajan käytön edellytys on, että kokelas ei ilman avustajaa pysty tekemään tutkinnon kokeita.

Näin lukio- ja ylioppilastutkintolainsäädännössä on pyritty turvaamaan viittomakieltä käyttävien kielellisten oikeuksien ja erilaisista erityisvaikeuksista omaavien oikeuksien toteutumista opetuksessa ja ylioppilastutkinnossa

Lukiolain (2018) pohjalta laadituissa Lukion opetussuunnitelman perusteissa 2019 viittomakieli ja kirjallisuus –oppimäärälle on laadittu valtakunnalliset tavoitteet ja keskeiset sisällöt. Oppimäärän erityisenä tehtävänä on syventää opiskelijan viittomakielen taitoa, viittomakielisen kirjallisuuden ja kulttuurin tuntemusta sekä monilukutaitoa, vuorovaikutustaitoja ja mediataitoja. Opiskelu syventää opiskelijan käsitystä kieli- ja kulttuuritietoisuuden, kielitaidon ja vuorovaikutusosaamisen merkityksestä yksilöiden identiteettien ja yhteisöjen rakentumisessa.

Opiskelussa otetaan huomioon suomalaisen ja suomenruotsalaisen viittomakielen asema Suomen vähemmistökielinä. Viittomakieli on sekä oppimisen kohde että väline muiden oppiaineiden opiskelussa. Opiskelu kartuttaa monipuolisesti jatko-opinnoissa ja työelämässä tarvittavia teksti- ja vuorovaikutustaitoja. Opiskelussa tutustutaan mahdollisuuksiin jatkaa viittomakielen ja kirjallisuuden opintoja korkea-asteella.

Saavalaisen ja Säälehdön (2017) viittomakielen kurssia lukiossa koskeneen opinnäytetyön mukaan suurimpana syynä viittomakielen kurssin valitsemiseen oli kiinnostus yleisesti kieliä kohtaan. Kurssin valitsemisen syyn voitiin nähdä olevan sidoksissa haluun jatkaa viittomakielen opiskelua myöhemmin. Suurin osa vastaajista myös koki viittomakielen oppimisen hyödylliseksi, vaikka ei olisi käyttänyt kieltä kurssin jälkeen.

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/127642/Kaasalainen_Saalehto.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Poimintoja opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan toimenpiteistä viittomakielen edistämiseksi

Opetushallitus vastaa opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan asiantuntijavirastona koulutukseen, varhaiskasvatukseen ja elinikäiseen oppimiseen sekä kansainvälistymiseen liittyvistä kehittämis-, hallinto- ja palvelutehtävistä. Opetushallitus on laatinut **viittomakielen oppaita ja käsikirjoja** opetuksen järjestäjille (esim. Viittomakieliset oppilaat perusopetuksessa; Viittomakieliset lapset varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa). Niitä on käännetty myös ruotsiksi. Lisäksi Opetushallitus on tehnyt syksyllä 2015 ja laajennettuna keväällä 2016 kartoituksen viittomakielisten opetuksessa käytettävästä materiaalista. Sen pohjalta Opetushallitus teki suunnitelman viittomakielen opetukseen liittyvän materiaalin tuottamiseksi osana muuta vähälevikkistä oppimateriaalituotantoa.

Opetushallitus antaa **varhaiskasvatussuunnitelmien, opetussuunnitelmien sekä tutkintojen perusteet**, jotka ohjaavat opetuksen ja koulutuksen toteuttamista. Vuoden 2014 perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaiset paikalliset opetussuunnitelmat otettiin käyttöön porrastaen elokuusta 2016 lähtien. Niissä kuulovammaisten tarvitsemista palveluista ja apuvälineistä mainitaan aikaisempaa laajemmin.

Varhaiskasvatus ja perusopetus

Opetus- ja kulttuuriministeriö on asettanut **Gun Oker-Blomin ruotsinkielisen varhaiskasvatuksen ja koulutuksen selvityshenkilöksi**. Selvityshenkilön tehtävänä on selvittää ruotsinkielisen varhaiskasvatuksen ja koulutuksen erityispiirteet, haasteet ja kehittämistarpeet sekä laatia toimenpideohjelma selvityksessä esille tulevien kehittämistarpeiden perusteella. Selvitystyön aikana käydään läpi muun muassa koulujen ja oppilaitosten määrä, pätevien opettajien saatavuus, koulutuksen taloudelliset ja hallinnolliset ratkaisut ruotsinkieliseen koulutukseen hakeutuminen, valinnat ja sisäänpääsy, lukion oppiaineiden ja ammatillisen koulutuksen tutkintojen valintamahdollisuudet, aikuiskoulutuksen tarjonta, yliopiston ja ammattikorkeakoulujen tutkintoon johtavan koulutuksen tarjonta sekä ruotsinkielinen tutkimus. Opetus- ja kulttuuriministeriö on asettanut ohjausryhmän selvityshenkilön tueksi.

Varhaiskasvatuksen koulutusten kehittämisfoorumi on asetettu ajalle 14.2.2019-31.12.2020. Foorumin asettamisen taustalla on tieto siitä, että varhaiskasvatuksen ammattilaisia toisella asteella, ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa kouluttavien yksiköiden välillä on hyvin vähän yhteistyötä. Koulutusten kehittämistä ei siis tehdä yhteistyössä eikä kokonaisvaltaisesti. Koulutusfoorumin perustamista onkin esitetty vuonna 2013 toteutetussa varhaiskasvatuksen koulutuksia koskevassa arvioinnissa (Korkeakoulutuksen arviointineuvoston julkaisuja 7:2013) ja myös vuonna 2017 julkaistussa Varhaiskasvatuksen kehittämisen tiekartassa vuosille 2017-2020 (OKM julkaisuja 2017:30).

Foorumin tehtävänä on

- edistää koulutusten ja kouluttajien yhteistyötä,
- seurata koulutusten kehittämistä ja muutosprosesseja,
- seurata uusinta tutkimusta varhaiskasvatuksessa ja koulutuspolitiikassa koulutusten kehittämistarpeiden näkökulmasta,
- tehdä esityksiä perus- ja täydennyskoulutuksen jatkumon kehittämiseksi sekä täydennyskoulutuksen teemoista ja toteuttamistavoista,
- laatia ehdotuksia henkilöstön osaamisen kehittämisestä, varhaiskasvatuksen koulutuksen koulutusmääristä ja -sisällöistä ja koulutuspoluista

- tukea varhaiskasvatuslain toimeenpanoa koulutukseen liittyvissä asioissa ja
- edistää lakiin kirjatun vuonna 2030 voimaan tulevan henkilöstörakenteen toteutumista sekä tehdä esityksiä varhaiskasvatuksen koulutusta koskien (mm. aloituspaikat, koulutussisällöt) huomioiden viimeaikainen varhaiskasvatusta ja laajemmin koko koulutuspolitiikkaa koskeva tutkimustieto ja varhaiskasvatuksen viimeaikaiset toimintakulttuurin ja -ympäristön muutokset
- perus- ja täydennyskoulutuksen keskinäisen jatkumon edistämiseksi sekä tarvittavista täydennyskoulutusten teemoista ja toteuttamisen tavoista
- varhaiskasvatuksen henkilöstön osaamisen kehittämiseksi sekä koulutuspoluista.

Kehittämisfoorumia veloitettiin huomioimaan työssään suomen- ja ruotsinkielinen sekä vähemmistökielinen (ml. viittomakieli) ja maahanmuuttajataustaisten henkilöiden koulutus.

Laaja-alaisesti kootussa kehittämisfoorumissa toimii ohjausryhmän lisäksi viisi jaostoa, jotka keskittyvät koulutusta koskevaan tutkimukseen, koulutusta koskevaan ennakointitietoon, joustaviin opintopolkuihin ja henkilöstön täydennyskoulutukseen sekä varhaiskasvatuksen koulutusten tuottamiin henkilöstön osaamisprofiileihin. Kehittämisfoorumi järjesti keväällä 2020 viisi alueellista kuulemistilaisuutta ja yhden ruotsinkielisen valtakunnallisen kuulemistilaisuuden. Kehittämisfoorumi julkaisee työhönsä ja aluetilaisuuksien tuloksiin pohjautuvan kehittämissuosituksensa loppuraportin ja -seminaarin muodossa tammikuussa 2021.

Opetus- ja kulttuuriministeriössä hallitusohjelman perustuva, vuosille 2020–2022 ajoittuva **Oikeus oppia -kehittämishjelma** on hallituskauden merkittävin varhaiskasvatukseen ja perusopetukseen kohdistuva kehittämisen kokonaisuus. Kehittämishjelman avulla vahvistetaan varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen laatua ja tasa-arvoa Marinin hallituksen hallitusohjelmaan sisältyvien linjausten mukaisesti. Ohjelman toimilla edistetään oppimista, tasa-arvoa ja hyvinvointia. Tavoitteena on kaventaa ja ennaltaehkäistä oppimiseroja sekä vahvistaa oppimisen tukea. Oikeus oppia -kehittämishjelma sisältää lainsäädäntöön ja rahoitukseen tehtäviä uudistuksia sekä edistää yhdenvertaisuutta vahvistavia käytäntöjä ja toimintatapoja.

Perusopetuksen laadun ja tasa-arvon kehittämishjelmaan on varattu kolmen vuoden aikana 180 miljoonaa euroa ja varhaiskasvatuksen laadun ja tasa-arvon kehittämishjelmaan 125 miljoonaa euroa. Varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen järjestäjille suunnatuissa hankehauissa varmistetaan hankkeiden yhteys pitkäjänteiseen kehittämiseen.

Oikeus oppia –ohjelmassa tavoitteena on parantaa lapsen varhaista perustaitojen (mm. kielellinen kehitys) oppimista ja oppimisen tukea. Tuen osalta on asetettu Oppimisen tuen, lapsen tuen ja inklusion edistämistoimia varhaiskasvatuksessa sekä esi- ja perusopetuksessa valmisteleva työryhmä. Työryhmässä työskentelevät myös varhaiskasvatuksen sekä esi- ja perusopetuksen jaostot ja tutkijaryhmä.

Ensimmäisen opetettavan vieraan kielen (jäljempänä A1-kieli) opetus varhennettiin alkamaan perusopetuksen ensimmäisellä vuosiluokalla vuonna 2020. A1-kielen opetusta lisättiin yhteensä 2 vuosiviikkotunnilla vuosiluokilla 1–2. Säädosvalmistelun ja opetussuunnitelman perusteiden valmistelun aikana kartoitettiin ja huomioitiin viittomakieleen liittyviä erityiskysymyksiä kuulemalla Kuurojen liitto ry:tä. Säädosvalmistelun tavoitteena oli, että kaikki perusopetuksen oppilaat aloittavat A1-kielen opiskelun ensimmäisellä vuosiluokalla.

Kansallinen koulutuksen arviointikeskus on arvioinut vuonna 2016 ensimmäistä kertaa viittomakieli äidinkielenä oppiaineen oppimistuloksia perusopetuksen 7.-9. vuosiluokilla. Pojat

menestyivät tyttöjä paremmin useimmilla sisältöalueilla viittomakieli äidinkielenä -oppimistulosten arvioinnissa. Puutteita havaittiin opetustuntien määrässä, opettajien koulutuksessa ja videoinnin hyödyntämisessä opetuksessa.

Korkeakoulutus ja tiede

Opetus- ja kulttuuriministeriö on tukenut **viittomakielen tulkkien korkeakoulutasoista koulutusta** (Humanistinen ammattikorkeakoulu ja Diakonia-ammattikorkeakoulu) ja sopinut Jyväskylän yliopiston kanssa viittomakielen koulutusvastuusta. Jyväskylän yliopistossa toimii myös **Viittomakielen keskus**, jonka päätehtävä on toteuttaa ja kehittää viittomakieltä koskevaa ylintä tutkimusta ja koulutusta Suomessa.

Osana **Opettajankoulutuksen kehittämisohjelman** toimeenpanoa ministeriö on rahoittanut vuoden 2018 suomalaisen viittomakielen opetuksen kehittämishanketta. Hankkeessa on toteutettu viittomakielen opettajien täydennyskoulutusta sekä opettajankoulutuksen saaneille, että kentällä toimiville viittomakielisille opettajille, joilta puuttuu viittomakielen lingvistinen ja/tai pedagoginen koulutus. Samalla on kehitetty digitaalista opetusmateriaalia valtakunnalliseen käyttöön viittomakielen opetuksessa.

Opetus- ja kulttuuriministeriö on rahoittanut Humanistinen ammattikorkeakoulun (Humak) toteuttamia *Levi vårt språk* (Livs I ja Livs II) -koulutushankkeita, jotka ovat osa **suomenruotsalaisen viittomakielen elvytystyötä**. Vuosina 2015–2017 *Livs I* -hankkeessa (<http://livs.humak.fi/livs-1/>) muun muassa suunniteltiin ja toteutettiin kieliasiantuntijakoulutus sekä kerättiin opetusmateriaalia. Hankkeessa on koottu suomenruotsalaisen viittomakielen käyttäjien verkosto kouluttajatarpeita varten ja tehty kuvaukset suomenruotsalaisen viittomakielen rakennepiirteistä ja kieliopista. Lisäksi on laadittu opetussuunnitelma kouluttajakoulutukselle, tuotettu opetusmateriaalia sekä luotu oppimisympäristö koulutukselle. Projektissa on dokumentoitu kieltä, tuotettu opetusmateriaalia sekä toteutettu suomenruotsalaisen viittomakielen 30 opintopisteen laajuinen ohjaajakoulutus (14 opiskelijaa). Koottua kielenkäyttäjien verkostoa hyödynnetään jo nyt tulkkiopetuksessa opettajina ja kielimalleina. Vuosina 2018–2020 *Livs II* -hankkeessa (<http://livs.humak.fi/livs2/>) on toteutettu suomenruotsalaisen viittomakielen tulkkiopetusprojekti (25 opiskelijaa). Projektissa on tuotettu työmarkkinoille mahdollisimman nopeasti suomenruotsalaisen viittomakielen tulkkeja.

Opetus- ja kulttuuriministeriö on käynnistänyt toimia suomenruotsalaisen viittomakielen verkostoyhteistyön vahvistamiseksi ja suomenruotsalaisen viittomakielen elvytysohjelman laatimiseksi. Tapaamisissa on kuultu eri tahojen kantoja ja linjauksia kielen elvyttämiseen, suomenruotsalaisen viittomakielen tutkimusvastuuseen ja alan toimijoiden yhteistyöstä (mm. korkeakoulut, Kuurojen liitto, Finlandssvenska teckenpråkiga).

Yliopistojen sopimisneuvotteluissa ministeriö sopi suomenruotsalaisen viittomakielen tutkimusvastuusta Jyväskylän yliopiston ja Helsingin yliopiston kanssa. Keskustelua suomenruotsalaisen viittomakielen edistämisestä ja elvytysohjelmasta jatketaan suomenruotsalaisen viittomakielen asiantuntijatahojen kanssa elokuussa 2020. Tavoitteena on luoda yhteistyössä sidosryhmien kanssa tiekartta kielen elvyttämiseksi, kielen tutkimuksen ja opetuksen edistämiseksi sekä kieliyhteisön palveluiden kehittämiseksi (suomenruotsalaisen viittomakielen tutkimus, opetus ja suomenruotsalaisen viittomakielen elvytystyö, molempien viittomakielten sanakirjatyö, kielineuvonta, lautakuntatyö).

Kotimaisten kielten keskus (Kotus) on opetus- ja kulttuuriministeriön alainen tiedelaitos. Ministeriö rahoittaa Kotuksen toimintaa valtion talousarviosta. Lisäksi osa Kotuksen toiminnasta rahoitetaan rahapelitoiminnan voittovaroista tieteen edistämiseen. Laissa kotimaisten kielten keskuksista (1403/2011) on säädetty keskuksen yhteydessä toimivista kielilautakunnista. Kotimaisten kielten keskuksen yhteydessä toimii suomen kielen, ruotsin kielen, saamen kielen, viittomakielen ja romanikielen lautakunnat. Lautakuntien tehtävänä on alallaan antaa kielenkäyttöä koskevia

periaatteellisia tai yleisluonteisia suosituksia. Viittomakielen lautakunnan toimialaan kuuluvat sekä suomalainen että suomenruotsalainen viittomakieli.

Kuurojen liitto vastaa OKM:n rahoituksen turvin (250 000 euroa) **suomalaisen ja suomenruotsalaisen viittomakielen sanakirja- ja kielineuvontatyöstä** sekä Kotuksen viittomakielten lautakunnan sihteerintyöstä.

Vapaa sivistystyö ja kulttuuri

Kuurojen kansanopisto on kansanopisto, jolla on vaikeasti vammaisten koulutuksen erityistehtävä, mikä takaa heille korotetun rahoituksen vaikeasti vammaisten koulutukseen ja siten opetuksen järjestämisen pienemmissä ryhmissä. Viittomakielisen koulutuksen järjestämisen volyymi on pienentynyt jonkin verran sitä myöten, kun lääketiede on edennyt ja apuvälineiden mahdollisuudet ovat lisääntyneet. Näin ollen koulutuksen tarjonnassa on kasvanut viittomakielen opetus kuuleville tai muille, jotka eivät ole riippuvaisia viittomakielisestä opetuksesta. Tämän kaltainen opetus rahoitetaan tavallisella kansanopiston rahoituksella eli opiston korottamattomalla yksikkö hinnalla ja 57 %:in valtionosuudella. Ministeriö muutti vuonna 2016 Kuurojen kansanopiston rahoituksen siten, että heiltä poistettiin opiston esityksestä korkeampi valtionosuus, joka aikaisemmin myönnettiin kaikelle koulutukselle. Tämä oli tarpeen juuri siksi, että yhä suurempi osuus opiskelijoista olivat muita kuin vaikeasti vammaisia. Muutos korvattiin vastaavalla suoritemäärän lisäyksellä. Muutetulla rahoituskuviolla opisto voi paremmin vastata kaikkien tarpeeseen opetella viittomakieltä.

Opetus- ja kulttuuriministeriö edistää viittomakielen asemaa tukemalla **Kuurojen Liitto ry:n ylläpitämän viittomakielisen kirjaston** toimintaa vuosittaisella valtionavustuksella. Ministeriö on tukenut viittomakielisen kirjaston perustamista ja ylläpitämistä valtion talousarvioon momentille 29.80.30 otetulla määrärahalla vuodesta 2013 lähtien. Talousarvion määräraha vuodelle 2020 on 220 000 euroa. Viittomakielinen kirjasto toimii verkkokirjastona. Kirjaston palvelut on suunnattu henkilöille, joiden äidinkieli on viittomakieli tai joille viittomakieli on toinen käytetty kieli (esimerkiksi perheen muut jäsenet). Kirjasto palvelee kaikkia ikäryhmiä. Viittomakielinen kirjasto turvaa toiminnallaan sivistyksellisiä perusoikeuksia. Kirjasto edistää viittomakielisten yhdenvertaista tiedon ja kulttuurin saatavuutta tarjoamalla käyttöön kirjaston itsensä tuottamaa sekä yhteistyökumppaneiden kanssa tuotettua monipuolista tieto- ja kulttuuriaineistoa videotallenteina.

Viestintä

Eri kohderyhmille suunnattu viestintä on keskeinen osa opetus- ja kulttuuriministeriön tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman toimeenpanoa. Tavoitteenamme on viestiä monikanavaisesti ja saavutettavuusvaatimukset huomioiden. Opetus- ja kulttuuriministeriön toimialaan liittyvissä hallituksen tiedotustilaisuuksissa ja niiden tallenteissa on käytetty viittomakielistä tulkkausta. Verkkosivujen keskeisin sisältö on tarkoitus tuottaa viittomakielellä vuoden 2020 aikana. Viestinnässä on myös halukkuutta ja valmiutta tarjota harjoittelupaikka viittomakielen tulkille, mutta jo pitkällä olleet järjestelyt kariutuivat keväällä koronaepidemiaan. Opetus- ja kulttuuriministeriössä saavutettava viestintä edellyttää resurssisuunnittelua ja rahoituksen allokointia esimerkiksi viittomatulkkaukseen kahdella kielellä suomeksi ja suomenruotsiksi.

Opetus- ja kulttuuriministeriön eri tilaisuuksissa on käytetty (esim. Opettajankoulutusfoorumin seminaarit) viittomakielen tulkkeja.

Kuurojen liitolle on myönnetty vuonna 2019 avustusta hankkeeseen, jossa levitetään tietoa suomenruotsalaisesta viittomakielestä, käynnistetään suomenruotsalaisen viittomakielen yhteistyöverkosto ja toteutetaan perustamisseminaari, jolla kootaan yhteen suomenruotsalaiset viittomakieleen ja kuulovammaisuuteen kytkeytyvät ammattihenkilöt, opettajat ja perheet ja tuotetaan suomenruotsalaiseen viittomakieleen liittyvää materiaalia.

Materiaaleja

- Kansallinen koulutuksen arviointikeskus (2016). *Viittomakielen oppimistulokset perusopetuksen 7.–9. vuosiluokilla 2015*. <https://karvi.fi/2016/02/12/viittomakieli-aidinkielena-arvioitu-ensimmaista-kertaa-yksi-viikkotunti-ei-aina-riittava/>
- Opetushallitus, OPH (2016). *Viittomakieliset oppilaat perusopetuksessa*. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/viittomakieliset_oppilaat_perusopetuksessa.pdf
- Opetushallitus, OPH (2016) *Teckenspråkiga elever i grundskolan*. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/teckensprakiga_elever_i_grundskolan.pdf
- Opetushallitus, OPH (2019). *Viittomakieliset lapset varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa*. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/viittomakieliset_lapset_varhaiskasvatuksessa_ja_esiopetuksessa.pdf
- Opetushallitus, OPH (2019). *Teckenspråkiga barn i småbarnspedagogiken och förskoleundervisningen*. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/teckensprakig_barn_i_smabarnspedagogiken_och_forskoleundervisningen.pdf
- Selin-Grönlund, P., Rainö, P. ja Liisa Martikainen (2014). *Kuurojen ja viittomakielisten oppilaiden lukumäärä ja opetusjärjestelyt – Selvitys lukuvuoden 2013-2014 tilanteesta*. Opetushallitus. https://www.researchgate.net/profile/Liisa_Martikainen/publication/292961996_Kuurojen_ja_viittomakielisten_oppilaiden_lukumaara_ja_opetusjarjestelyt_Selvitys_lukuvuoden_2013-2014_tilanteesta/links/56b2174a08ae795dd5c79cfa/Kuurojen-ja-viittomakielisten-oppilaiden-lukumaeaerae-ja-opetusjaerjestelyt-Selvitys-lukuvuoden-2013-2014-tilanteesta.pdf
- Takala, M. ja Sume, H. (2015). *Opettajien kokemuksia huonokuuloisten ja kuurojen oppilaiden opetuksesta yleisopetuksessa Kuuleeko koulu?- tutkimushankkeen loppuraportti Opetus- ja kulttuuriministeriölle*. <https://www.kuuloavain.fi/wp-content/uploads/2015/02/Kuuleeko-koulu-raportti-9-12-2015.pdf>

Kansliapäällikkö

Anita Lehikoinen

Hallitussihteeri

Marjaana Larpa